

HUSSERL VE GÖRÜNGÜBİLİMCİLİK

Oğuz UNAT*

*“Bir doktrini öğretmeye değil, yalnızca gördüğümü betimlemeye,
sergilemeye, yol göstermeye çalışıyorum.”*

Husserl, Krisis (1985)

Özet

Görüngübilimciliğin (fenomenoloji) kurucusu Husserl, günümüzde etkisi devam eden ve halen tartışılan en büyük filozoflardandır. Özneyle nesne arasındaki ilişkileri gözlemek amacıyla “şeylere dönüş” sloganını atıp, olguların nasıl meydana geldikleri sorusunu ön safhaya getirip, Descartes’ın ardından *benlik* gerçeğini yeniden ele alarak, öznenin olgularla olan ilişkisinin bilinç yoluyla olduğunu dile getirip bilincin yönelim özelliğini kanıtlamıştır. Belli bir sentez arayışında olmasına karşın sisteme çevirmekten kaçınarak analizlerindeki yaklaşımlarını inceliği ve ısrarlı titizliği ile yarattığı yeni yaklaşımlarla dolaylı ya da dolaysız Varoluşçuluk’un gelişiminde rol oynamıştır. Her bilincin bir şeyin bilinci olduğu gerçeğine ulaşarak XX. yüzyıl felsefesini katkılarıyla yenilemiştir.

Anahtar kelimeler: Husserl, Görüngübilimcilik, Fenomenoloji

* Besançon Edebiyat Fakültesi, Fransa.

Abstract

Husserl, founder of phenomenology, is one of the great philosophers whose influence can still be felt and is still discussed today. In order to observe the relationships between the object and the subject, not only did he abolish the concept "return to things" but he also brought forward the question of how phenomenons come into being. After Descartes, he, too approached the subject of *individualism* and he proved the orientation property of consciousness by stating that the relationship between subject and phenomenon is materialized through consciousness. Even though he was in search of a certain synthesis, he played a direct or an indirect role in the development of Existensialism by abstaining from transforming his approaches into a system and by opening up new ways with his insistent meticulousness in his analyses. He renewed the philosophy of the twentieth century by reaching the fact that each consciousness is the consciousness of something else.

Key words: Husserl, Phenomenology

Husserl'i ilk kez okuduğumda edindiğim genel izlenimim alışlagelmişin dışında yepyeni bir düşünce karşısında olduğumdu. Kitlelere mal olan bazı akımların tersine¹ soyut gibi görünebilen, ilk bakışta anlaması güç gelebilecek, üslubu da çok açık olan Husserl'in bu felsefesi XX. yüzyılın en derin ve verimli akımı haline dönüşmüştür. Heidegger, Lévinas, Ponty ve Sartre gibi tanınmış çağdaş düşünürler bu felsefeden büyük ölçüde etkilenip esinlenmiştir.

Bu yazımızda detaylara girmeksizin genel olarak Husserl'in Fenomonoloji olarak adlandırılan görüngübiliminin ana kavramlarını açıklamaya çalışarak düşüncesine hazırlayıcı kısa bir giriş sunacağız.

Her şeyden önce Husserl'in matematikçi olduğunu hatırlatalım. Felsefeye tam atılmadan önce matematik ve mantık dallarında eğitim alan bu filozofun soyut ve titiz yaklaşımlara alışkanlığını yazılarında açıkça görürüz. Öncelikle bir bilim adamı olması detaylı analizlerine ve üslubuna yansımıştır. Alman matematikçi Karl Weinstrass (1815-1897) ve Aristoteles uzmanı olan Alman düşünür Franz Brentano'nun (1838-1917) öğrencisi olup bu hocasının söz ettiği *yönelimsellik* kavramını geliştirip felsefesinin temel kavramlarından birisi haline dönüştürmüştür.

Bu düşünürün ilk çalışmaları matematik ve mantığa ilişkin olup² her şeyden önce bilimlerin ana yapısını oluşturan kuşku götürmezliğin felsefede eksik olduğunu gözleyip, felsefeye bilimsel bir yapı kazandırma ça-

¹ Örneğin Freud'un *bilinçaltı* kavramı, Marksizm ve Varoluşçuluk.

² *Philosophie der Arithmetik* (Aritmetik Felsefesi, 1891), *Logische Untersuchungen* (Mantık Araştırmaları, 1901).

basına girmiştir. Bu nedenle Görüngübilim felsefe tarihinde diğer felsefi akımlardan ayrı bir yer tutar. Felsefi düşünceyi Descartes'ın ardından yeniden inşa etme iddiası ve her şeye sıfırdan başlama gereği Husserl'i felsefeyi diğer bilim dallarından özgür kılmaya iter. Felsefenin bilim dallarıyla ve sosyal bilimlerle olan alışverişinde oluşturduğu bağların felsefeyi bağımlı kıldığını düşünüp onu otonom kılmak amacıyla birkaç cephede savaş açar.

İlkin felsefe ve psikolojiyi ayırır. Kendilerinden şüphe etmediğimiz olguların iç dünyamızın verileri olan his ve duyularımızdan bağımsız olduğunu kanıtlamaya yönelir. Matematik'in ve mantık'ın ortaya koyduğu şüphe edilmez verilerin ruhsal olaylardan kaynaklanmadığını vurgulayıp gerçeğe ve doğruya yönelen aklımızın bağımsız bir işleve sahip olduğunu savunur. Şurası açıktır ki, eğer aklımız psikolojik süreçlere tabi olsaydı evrensellik ve gereklilik isteyen gerçek ve doğa kanunlarını ne keşfedebilir ne de onlara onayını verebilirdi. Ruh olaylarının değişken, elle tutulamayan ve gözle görülemeyen karakterleri bilimselliğin gereği olan sabitliğe engel teşkil eder.

Bu ayrımın ardından ona bağlı olarak Husserl önemli ve yeni bir ayrım daha getirir: Psikolojinin ve öznelciliğin (sübjektivizm) bir arada yürüdüğü açıktır. Şüphe edilmez akılsal ve mantıksal verilerin ruhsal olaylardan etkilenmesi ya da türemesi olasılığı ve bu verilerin kişiselliğe dayanmasıyla onların nesnel konumunu yadsır. Bir anlamda sübjektivizmin reddi deneyciliğin (ampirizm) de reddi olarak kabul edilebilir. Hissettiğimiz, yaşadığımız çoğu duyguların dış dünyadan kaynaklanmaları dış dünya olaylarının da değişkenliğini yansıtır. Felsefe eğer iç ve dış dünyanın değişkenliğine maruz kalırsa, matematik'in getirdiği sağlam verilere benzer gerçeklere yönelemez. Felsefe, gerçeğe, doğruya, bilgiğe ulaşma arzusuyla, yöneliş ve onları arayışta çalkantılara uyamaz.

"Şeylere dönüş" parolası deneysel anlayışa ters düşüyor görünebilir. Aslında bu parolanın anlamı, dikkati olguların kendilerine değil de onların bize yansımalarına çevirmemizi buyurur. Olguların kendileriyle bilimlerle uğraşır. Görüngübilim olguları sorguya çekip ne olduklarını anlamaya ve bilmeye yönelmez. Görüngübilim olguların bizde nasıl algılandıklarını ortaya koymaya, yani bilincimizle olgu arasındaki ilişkiyi anlamaya ve aydınlatmaya çalışır. Bu nedenle Görüngübilim ontolojiden yani varlıkbilimden farklıdır.³ Husserl yaşadığımız tecrübelerle, yani olgularla ilişkilermize dikkatimizi yöneltmemizi önerir.

Husserl'in bu eleştirileri bir diğer yandan da üstü kapalı olarak Descartes'a ve Kant'a yöneliktir. Descartes'ın şüphecilik metoduyla benliği

³ Husserl'in öğrencisi ve arkadaşı olan Heidegger, görüngübilimden varlıkbilime geçerek varlığın olgu olarak kendimizde nasıl oluştuğunu değil de, o varlığın ne olduğu, yapısını nelerin oluşturduğu sorusunu ele almıştır.

dünyadan soyutlamasını kabul etmez. Varlığı şüphesiz olan benliğimizin varlığı o denli su götürmez olan dünyanın gerçekliğinden ayrılamayacağını savunur (Hersche, 1993, s. 336.). Gerçekten de Descartes'ın da dediği gibi benliğimiz ve düşüncemiz bir bütün oluşturuyorsa (Düşünüyorum öyleyse varım), her düşünce her halükarda bir şeyin düşüncesidir. Yani düşüncenin düşünce olması herhangi bir şeyin düşüncesidir. Her bilincin bir şeyin bilinci olması gerçeği özneyle dünya arasında en ufak bir kopukluğun olamayacağını doğrulanmasıdır.

Kant'a yönelik tenkitse bu Alman düşünürün olguyla numen, yani kendisi olduğundan algılayamayacağımız şeylerin arasındaki ayrımını hedef alır. Böyle bir ayrım Husserl'e göre görecelidir. Olguları algılayıp onları tanımamız görecelik tanımaz. Bilincin olgulara yönelimi her düşüncenin bir şeyi düşünmesi, düşüncenin hedeflediği, üzerine düşündüğü olguyu iki şekilde almamasıdır. Bir yandan görünen, diğer yandan görünmeyen, bilinen ve bilinmeyen olgu olamaz (Hersche, 1993, s. 336).

Hazırlayıcı nitelik taşıyan bu açıklamalarımızdan sonra görüngübili mi oluşturan üç ana tavır ve kavramı anlamaya çalışalım.

Felsefeye yeniden başlamak, yani felsefeyi sağlam temeller üzerine kurmak için şeylere olan bakışımızı, tavrımızı değiştirmemiz gerektiğini metodunun ilk basamağı olarak görünen Husserl buna *epoke* adını verir. Görüngübilimin şeylere yaklaşımının ikinci basamağını oluşturan *olgusal indirgeme* ve hayal gücümüzün yardımıyla yapabileceğimiz *düşünsel çeşitleme* ilk basamağa sıkı sıkıya bağlıdır. *Idéas directrices* (Ana Fikirler, 1913) başlığını taşıyan yazılarında (Collin, 2006, s. 105.) epokeyi Husserl paranteze alma ve devre dışı etme olarak tanımlar. Olgular karşısında alınması gereken bu filozofça tavrın amacı her türlü yargı ve inançlarımızı askıya almaktır. Epoke yaşam olgularıyla olan ilişkilerimiz tarafsız hale getirir.⁴ Bu yolla olgular karşısında bilinç taraf olmaksızın yalnızca olup biteni gözlemeye davet edilir. Epoke şeylere olan bakışımızı, yargı ve inanç dolu tavrılarımızı devreden çıkartıp dikkatimizi arındırır ve tüm bu tavrılarımız olmaksızın bu bağlamda ne kaldığını gözlememize iter. Olguları değerlendirmelerimizin ortadan kalkması yeni bir yer hazırlar ve bu yeni temizlenmiş yerde felsefe yeniden inşa edilebilir. Felsefe yapmanın ilk koşulu zaten bu değil midir? Yani alışlagelmiş, kabul edilmiş, doğasal bilineni sorguya çekip onları tenkide çekmektir. Dolayısıyla epoke bakışımızı yenileyip tazelediği gibi olgulara da yeni bir derinlik ve anlam kazandırır.

⁴ Descartes'ın felsefesinde olgulara bakış şüphe götürür, yani Descartes dünyanın varlığı tezini anlıkta olsa bir kenara iter. Husserl'in epokesi dünyanın varlığını önceden kabul eder, ama bu kabulde yer alan yargıları bir kenara iter.

Anlaşıldığı gibi Husserl dünyayla olan ilişkimizi koparmaz, ama bu ilişkiyi boşaltarak olguları ve onları algılayan bilincimizi yeni ve değişik bir biçimde anlamaya çalışır. Yargılarımızı cebimize koyduktan sonra Husserl ile yola çıkarsak olgusal indirgemeye rastlarız. “Böylece bilinç alanına yönelen bakışımızı sürdürüelim ve bu alanın kendiliğinden neleri kapsadığını inceleyelim” (1985, s.227) diye yazan Husserl bizi epokeden olgusal indirgemeye davet eder.

Olguyu olgu yapan, onu oluşturan yani bizde bu olgunun nasıl ortaya çıktığını anlamak istiyorsak o olguyu oluşturduğumu sanıp, kabul ettiğimiz özelliklerini ortadan kaldırmamız gerek. İndirgeme, yalınlaşma olguyu arındırmayı amaçlar. Olgunun en temel ve basit özellikleri nelerdir onları bulmaya çalışır. Bu arayışta amaç hayal gücümüzü kullanarak Husserl’in indirgeme metodunun 3. işlemini kullanırız. Yani olguyu belirleyen özellikleri çeşitleyip kendi aralarında değiştirerek bu özelliklerden hangilerinin kaçınılmaz olduklarını saptamaktır. Bu yolla belirli bir modele ulaşarak olgunun anlamına da varırız. Olguların bu temel biçimi aynı zamanda anlamlarını oluşturur. Gerçekten de bir dörtgeni ele alacak olursak dört kenarından bir tanesinin kaldırılması ya da beşinci kenarının eklenmesi dörtgen olgusunun oluşmasını ve anlamını yitirmesine neden olur. Örneğin iskemle. Ayakları ve arkılığı olan bir nesne. İndirgemeye girelim ve bacak sayısını dörtten üçe indirelim. Buna rağmen iskemle ayakta, bir zemin üzerinde sağlamca durabilir. Yani iskemle özelliğini kaybetmez. Arkalığını kaldıracak olursak iskemle tabure olur. Bu yöntemin amacının bu kısa örneklerle olguların kaybolmaması, onların yitirilmemesi için en küçük değerlerine kadar itilmesi olduğunu anlıyoruz. Bu yöntemi her türlü şeye uygulayabiliriz. Yöntemi şemalaştırırsak şunu elde ederiz (Depraz, 2006, s.10):

Epoke	Düşünce değişikliği	İndirgeme ve oluşturucu unsurları çeşitleme
Yargı ve inançları bir yana koymak	Bakışı yöneltmek	Yaşadıklarımızın tüm olasılıklarını serbest kılmak

Olguların özünü belirlemeye yönelik görüngübilim bir yandan realizm/idealizm, diğer yandan öznellik/nesnellik çatışmasını aşma çabası olarak şeylere olan dikkatiyle felsefe dünyasına verimlilik kazandıran bir düşünce oluşturmuştur. Gerçek filozofça bir yaklaşımın yalnızca şeylere olan bakışımızın değişmesiyle elde edilebileceğini vurgulayan bu düşünce yaşama yönelik özelliğiyle, kişiyle dünya arasındaki ilişkimize yeni bir ışık tutup düşünce dünyasındaki değerli paya sahip olmuştur.

KAYNAKÇA

- Depraz, Natalie (2006) *Comprendre la phénoménologie*, Armand Collin, Paris.
- Grateloup, Leon-louis (1985) *Les philosophes de Hume à Sartre Biblio/Essais*,. tome II, Paris.
- Hersche, Jeanne (1993) *L'étonnement philosophique*, Falio/Essais, Paris.
- Huneman, P. et Kulich, E. (1997) *Intruduction à la phénoménologie*, Armand Collin, Paris.